

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.3.3>

УДК 378.091:005.336.5

Світлана Мартиненко

ORCID iD 0000-0002-7822-5600

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної діяльності,
Київський міжнародний університет,
вул. Львівська, 49, 03179 Київ, Україна,
s-martunenکو@ukr.net

ПРОБЛЕМА ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Фахова підготовка в умовах реформування освітньої галузі набуває нових аспектів і форм реалізації освітніх програм із урахуванням особистісно орієнтованої траєкторії індивідуального професійного зростання кожного суб'єкта освітнього процесу. Актуальним у наш час є вирішення проблеми: що є важливим у процесі особистісно-професійного становлення – персоналізація чи персоніфікація освітнього процесу? У статті висвітлено особливості персоналізації та персоніфікації професійної підготовки фахівців, розкрито й уточнено їх сутність, подано аналіз наукових публікацій, присвячених означеній проблемі; зазначено необхідність запровадження персоніфікованого підходу, який є важливим засобом досягнення поставленої мети. Охарактеризовано теоретичні основи персоналізації та персоніфікації фахової підготовки, особливості організації освітньої діяльності, що охоплює пізнавальну, інформаційну, науково-інноваційну, соціальну, управлінську сфери. Доведено, що важливими умовами персоналізації освітнього процесу в закладах вищої освіти є культурний імпульс в ідеї демократизації та конструкції суспільства і людини, традиції соціально-гуманітарної думки, індивідуалізації освіти тощо.

Ключові слова: *заклади вищої освіти; персоналізація; персоніфікація; персоніфікований підхід; фахова підготовка.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку системи вищої освіти, з урахуванням тих можливостей, які надає онлайн-навчання, безперечно, професійна підготовка буде змінювати свій вектор із конвеєрної моделі до особистісно орієнтованої, яка стане персоналізованою та індивідуально адаптованою для кожного здобувача вищої освіти.

Неминучість цієї тенденції підтримують більшість відомих учених – дидактів, науковців, психологів, викладачів-практиків. Зокрема, досить популярною є думка М. Хорна (2014), співзасновника американського інституту Клейтона Крістенса інновацій в освіті та співавтора книги «Змішане навчання: використання підривних інновацій для поліпшення шкіл» (Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools). М. Хорн (2014) вважає, що адаптація освітнього процесу під індивідуальні потреби та можливості кожного студента є основою як для мотивації, так і для успішного навчання та здобуття якісної освіти. Різні аспекти проблеми персоналізації та персоніфікації фахової підготовки досліджували Coulter et al. (2016); Graf S., Kinshuk (2012); Shevchenko et al. (2020); Vorkarić (2016); Wild et al. (2008).

Реалії сьогодення і результати практичної підготовки засвідчують, що в умовах пандемії, переходу закладів на онлайн найбільш ефективною є змішана

модель навчання, адже вона передбачає поєднання традиційної системи освіти з програмним та онлайн-середовищем.

На думку М. Хорна (2014), студенту, який лише засвоює фундаментальні знання і формує навички, не обов'язково читати В. Шекспіра, натомість цього він має бути поміщений в змішане навчальне середовище, що має програмне забезпечення, і сприяє поліпшенню базової грамотності, перш ніж перейти до групового обговорення або дискусії з викладачем. Так, із цією думкою автора можна погодитися або ж не прийняти її. Серед науковців і практиків існують різні твердження, але однозначним є одне – змішане середовище допомагає студентам розкрити свої індивідуальні таланти і здібності, адже дає змогу навчатися у будь-кого і будь-де, бо немає часових і просторових обмежень. Здобувач освіти може слухати лекції відомих учених, науковців, викладачів на віддалі, у зручний для нього спосіб і час.

Із урахуванням зазначеного вважаємо, що дуже важливо надати майбутнім фахівцям право освітнього вибору форм, методів і прийомів здобуття освіти, щоб вони могли взяти на себе відповідальність за власне навчання, його подальше протікання і результат, а також професійне становлення і зростання.

Мета статті – з'ясувати сутність проблеми персоналізації та персоніфікації професійної

підготовки в закладах вищої освіти в умовах сьогодення.

Результати дослідження. Для розуміння сутності персоналізованого підходу як засобу вирішення освітніх завдань важливо уточнити й розширити зміст таких понять, як: «персона», «персоналізація», «персоніфікація» і «персоніфікований підхід». Нами здійснений теоретичний аналіз наукового доробку вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо означеної проблеми.

В основі поняття «персоналізація» лежить термін «персона». Словник іншомовних слів тлумачить його (лат. *persona*) як особу, особистість; персона грата (бажана особа) – особа, кандидатура якої в якості дипломатичного представника в якій-небудь державі прийнята урядом цієї держави (Словник іншомовних слів). Критичний словник психоаналізу Ч. Райкрофта (1995) використовує термін «персона» як «спеціальне поняття для позначення поведінки, яка відповідає вимогам повсякденного життя індивіда» (с. 67). У цьому ж словнику знаходимо визначення поняття «персоналогія» (*personology*), запозичений М. Брайерлі для характеристики підходу до вивчення особи «не як абстракції або набору психологічних абстракцій, а швидше, як живого організму, органічного психічного цілого, яким і є особа» (Райкрофт, 1995, с. 67). Вчена використала цей термін для розрізнення науки про особу і метапсихологію. На її думку, перша зберігає особистість, її індивідуальний досвід, в той час як інша розуміє людину як результат взаємодії безособових структур.

Академічний тлумачний словник української мови (2001) визначає поняття «персона» як людину, особу, особистість. За К. Г. Юнгом, поняття «персона» визначається як соціальна роль, яку індивід виконує відповідно до вимог, звернених до нього оточення; «це публічне обличчя індивіда, що сприймається іншими» (Психологический словарь). Термін «персона» сьогодні не має загальноновизнаного єдиного тлумачення й інтерпретується авторами як синонім до поняття «особа» або окремий випадок її характеристики.

Отже, «персоналізм» у психології передбачає особливий напрям, предметом якого є особа як особлива первинна реальність. Розвиток особистості персоналізм відносить до властивого їй з самого початку прагнення до самоактуалізації та внутрішнього самовдосконалення, і всі психічні процеси розглядає з точки зору досягнення цієї мети. Для персоналізму характерне ідеалістичне та телеологічне пояснення цілісності й активності особистості (Головин, 1998).

Вважаємо за потрібне звернути увагу також на проблему персоналізації. Цей термін у запропонованому значенні ввів А. В. Петровський (1982). Відтак, персоналізація – це процес надбання конкретною людиною загальнолюдських, суспільно значущих, індивідуально-неповторних властивостей і якостей, що уможливорює самобутньо виконувати певну соціальну роль, творчо спілкуватися, активно

впливати на сприйняття людьми себе і оцінку власної особистості та діяльності (Петровський, 1982). Можемо стверджувати що більшістю вчених «персоналізація» визначається як процес, у результаті якого суб'єкт набуває ідеальної ідентифікації в життєдіяльності інших людей і сприймається в громадському житті як особистість. Сутність персоналізації полягає в дієвих перетвореннях сфери інтелектуальної й афективно-потребуючої іншої людини, що відбуваються в результаті діяльності індивіда. Потреба в персоналізації означає бути конкретною особистістю, що не завжди є усвідомлюваною глибинною основою багатьох форм спілкування між людьми (альтруїзму, афіліації, прагнення до самовизначення і визнання тощо). Єдиним ефективним шляхом задоволення потреби в персоналізації є діяльність, бо саме за її допомогою людина продовжує себе, демонструє іншим свою неповторну індивідуальність.

Здатність до персоналізації визначається сукупністю індивідуально-психологічних особливостей людини, які дають змогу їй виконувати соціально значущі дії, що мають перетворювальний вплив на інших людей. Вона забезпечується багатством індивідуальності суб'єкта, різноманітністю засобів, за допомогою яких він може в спілкуванні та діяльності виконувати персоналізуювальну дію.

Аналіз наукових публікацій засвідчив, що у сучасній науці існує низка праць, присвячених персоніфікованій професійній освіті (В. М. Кисельов) і персоніфікації освітнього процесу (Ш. М. Каланова). Вчені у своїх дослідженнях досить часто вдаються до отождолення персоніфікованої освіти з особистісно орієнтованою, яка є новою, і ставить низку запитань, на які в науці та практиці не існує чітко обґрунтованих відповідей. Орієнтуючи навчання на визначення його особистіснотвірних функцій, персоніфікований підхід закладає в особистість механізми розуміння, взаєморозуміння, спілкування та співпраці. Зміст парадигми персоніфікованої професійної освіти охоплює всі аспекти, потрібні людині для формування і розвитку власної особистості, незалежно за яким фахом вона здобуває освіту. Науковці та практики отождонюють персоніфіковану освіту з індивідуальним і особистісно орієнтованим процесом, бо персоніфікована освіта – це індивідуальний, особистісно орієнтований процес, спрямований на максимальний соціально-професійний розвиток особистості, заснований на властивому їй прагненні до самоактуалізації та самовдосконалення.

З урахуванням зазначеного вважаємо, що персоніфікація є педагогічною реальністю, яка базується на постійно дієвих чинниках, умовах, що створюються в освітньому процесі (соціалізація й інкультурація особистості, імідж педагога), передбачення ймовірних труднощів і можливостей їх подолання (авторитет батьків, корекція розвитку, здобуття неформальної освіти).

На нашу думку, саме персоніфікований підхід є дієвим засобом досягнення мети і реалізації за-

вданий гуманістичної концепції освіти, регіоналізації освітнього процесу, що реалізується у змісті й організаційних формах, адже діалогічна діяльність передбачає створення особливих кабінетів, підготовку дидактичного матеріалу, проведення екскурсій історичними та краєзнавчими місцями, розроблення спецкурсів, семінарів, роботу в архівах і бібліотеках, виступи з доповідями на семінарах, конференціях, реалізацію персоніфікованого підходу на практиці.

Запропоновані нами визначення базових понять статті загалом не дають вичерпної відповіді на те, в чому ж полягає сутність персоніфікації освітнього процесу і якого значення ми надаємо персоніфікованому підходу. Крім зазначеного, виникає питання про правомірність персоніфікованого підходу в освіті як такого, що безпосередньо зв'язаний із з вирішенням регіональних проблем. Персоніфікація, відбиваючи гуманістичну парадигму вищої професійної освіти, є специфічною самоорганізацією студентом свого особистісного освітнього простору, актуалізує його професійно-особистісний розвиток як суб'єкта вільного свідомого вибору освітніх траєкторій і шляхів вирішення завдань професійного становлення, усвідомлення своєї унікальності й самоцінності, що є механізмом самореалізації та самовдосконалення.

Відкритим залишається також питання, про те, який же підхід застосовується у професійній освіті: персоніфікований чи персоналізований? У контексті цього серед наукових джерел для нас цікавою є праця В. В. Грачова «Теоретичні основи персоналізації освітнього процесу у вищій школі» (2007). Персоналізацію освітнього процесу автор подає як «цілісний образ-проект її функціонування і формування, що складається під знаком переходу

того, хто навчається, в особистісну позицію, тобто в позицію суб'єкта освітньої діяльності і пов'язаних із нею основних сфер життєдіяльності (пізнавальної, інформаційної, науково-інноваційної, соціальної, культурної, управлінської тощо)» (Грачов, 2007, с. 8).

До умов забезпечення персоналізації освітнього процесу у вищій школі варто віднести також: наявність культурного імпульсу в особі суспільно усвідомленої (національної) ідеї-конструкції суспільства і людини, культурного шару, що передбачає розвиток науки, мистецтва, технологій, традиції соціально-гуманітарної думки, наявність широкого спектру волевиявлень як можливостей реалізації конструктивних ідей, саморозвитку та самореалізації, набуття творчого досвіду.

Висновки та перспективи дослідження. Проблема персоналізації та персоніфікації фахової підготовки вимагає адекватного психолого-педагогічного вирішення. У зв'язку з цим провідним завданням реформування освітньої галузі є необхідність переосмислення мети вищої освіти на основі розуміння феноменології становлення особистості в освітньому процесі, найвищою цінністю освітнього середовища закладу вищої освіти є, передусім, сама особистість того, хто навчається, в динаміці її розвитку. Особистісний вимір, відтак, є сутністю побудови освітнього процесу, його теоретичних основ і практики. Затвердження загальнолюдського компонента з освітньою метою вимагає більш гуманного підходу до вивчення людини, адже персоналізація та персоніфікація освітнього процесу фахової підготовки вимагає застосування адекватних технологій, спрямованих на створення цілісного освітнього простору розвитку особистості в основних сферах її життєдіяльності.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.
2. Головин С. Ю. Словарь практического психолога. Москва: АСТ, Харвест. 1998. 976 с.
3. Грачѳв В. В. Теоретические основы персонализации образовательного процесса в высшей школе: автореф. ... докт.пед.наук: 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования». Москва: Московский гуманитарный университет, 2007. 39 с.
4. Нестеренко В.В. До проблеми персоналізації освітнього процесу у вищій школі. *Науковий вісник Донбасу: електронне видання*. 2012. № 3 (19).
5. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. Москва: Политиздат, 1982. 255 с.
6. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа. Санкт-Петербург: ВЕИП, 1995. 288 с.
7. Психологический словарь. URL: <http://psi.webzone.ru/st/334200.htm> (дата звернення: 1.10.2021).
8. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CF%E5%F0%F1%E%E%ED%E0> (дата звернення: 1.10.2021).
9. Coulter T. J., Mallett C. J., Singer J. A. & Gucciardi D. F. Personality in sport and exercise psychology: integrating a whole person perspective. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*. 2016. № 14 (1). P. 23–41. DOI: doi.org/10.1080/1612197X.2015.1016085
10. Graf S., Kinshuk. Personalized Learning / N. M. Seel (Ed.). *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Boston: Springer, 2012. P. 2592–2594. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_151
11. Horn M. B., Staker H. *Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools*. San Francisco: Jossey-Bass, 2014. 336 p.
12. Shevchenko H., Antonenko T., & Safonova I. Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. № 9 (1). P. 133–144. DOI: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2432>
13. Vorkapić S. T. Personality and Education: Contemporary Issues in Psychological Science about Personality

in Teacher Education / C. Martin, D. Polly (Eds.). *Handbook of Research on Teacher Education and Professional Development*. Hershey, PA: IGI Global, 2016. P. 163–186. DOI: 10.4018/978-1-5225-1067-3.ch009

14. Wild F., Mödritscher F., Sigurdarson S. E. Designing for change: Mash-up personal learning environments. *eLearning Papers*. 2008. № 9. URL: https://www.researchgate.net/publication/28264176_Designing_for_Change_Mash-Up_Personal_Learning_Environments (дата звернення: 1.10.2021).

References

- Busel, V. T. (Ed.) (2001). *Velykij tлумachnyj slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy [The big explanatory dictionary]*. Perun.
- Golovin, S. Yu. (1998). *Slovar prakticheskogo psihologa [Dictionary of a practical psychologist]*. AST, Harvest.
- Hrachev, V. V. (2007). *Teoretycheskiye osnovy personalizatsyy obrazovatelnoho protsessa v vysshei shkole [Theoretical foundations of personalization of the educational process in higher education] : Extended abstract of Doctor's thesis: 13.00.01 – Obshchaya pedahohyka, ystoriya pedahohyky y obrazovaniya*. Moskovskiyi humanyarnyi unyversytet.
- Nesterenko, V. V. (2012). Do problemi personalizatsiyi osvithnoho procesu u vishij shkoli [Concerning the problem of personalization of the educational process in higher. school]. *Naukovij visnik Donbasu: elektronne vidannya*, 3 (19).
- Petrovskij, A. V. (1982). *Lichnost. Deyatelnost. Kollektiv [Personality. Activity. Team]*. Politizdat.
- Rycroft, Ch. (1995). *Kriticheskij slovar psihoanaliza [Critical Dictionary of Psychoanalysis]*. VEIP.
- Psihologicheskij slovar [Psychological dictionary]*. <http://psi.webzone.ru/st/334200.htm>
- Slovník inšomovnih sliv [Dictionary of foreign words]*. <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CF%E5%F0%F1%EE%ED%E0>
- Coulter, T. J., Mallett, C. J., Singer, J. A. & Gucciardi, D. F. (2016). Personality in sport and exercise psychology: integrating a whole person perspective. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 14 (1), 23–41. doi. org/10.1080/1612197X.2015.1016085
- Graf, S., Kinshuk (2012). Personalized Learning. In N. M. Seel (Ed.), *Encyclopedia of the Sciences of Learning* (pp. 2592–2594). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_151
- Horn, M. B., Staker, H. (2014). *Blended: Using Disruptive Innovation to Improve Schools*. Jossey-Bass.
- Shevchenko, H., Antonenko, T., & Safonova, I. (2020). Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*, 9 (1), 133–144. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2432>
- Vorkapić, S. T. (2016). Personality and Education: Contemporary Issues in Psychological Science about Personality in Teacher Education. In C. Martin, D. Polly (Eds.), *Handbook of Research on Teacher Education and Professional Development* (pp. 163–186). IGI Global. 10.4018/978-1-5225-1067-3.ch009
- Wild, F., Mödritscher, F., Sigurdarson, S. E. (2008). Designing for change: Mash-up personal learning environments. *eLearning Papers*, 9. https://www.researchgate.net/publication/28264176_Designing_for_Change_Mash-Up_Personal_Learning_Environments

Стаття надійшла до редакції 01.10.2021

Прийнято до друку 28.10.2021

ПРОБЛЕМА ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ И ПЕРСОНИФИКАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Мартыненко Светлана, доктор педагогических наук, профессор,
проректор по научно-педагогической работе,
Киевский международный университет,
ул. Львовская, 49, 03179 Киев, Украина,
s-martunenko@ukr.net

Профессиональная подготовка в условиях реформирования образования приобретает новые аспекты и формы реализации образовательных программ с учетом лично-ориентированной траектории индивидуального профессионального роста каждого субъекта образовательного процесса. Актуальным в наше время является решение проблемы: что является важным в процессе лично-профессионального становления – персонализация или персонификация образовательного процесса? В статье освещены особенности персонализации и персонификации профессиональной подготовки специалистов, раскрыта и уточнена их сущность, представлен анализ научных публикаций, посвященных этой проблеме; указана необходимость введения персонифицированного подхода, который является важным средством достижения поставленной цели. Охарактеризованы теоретические основы персонализации и персонификации профессиональной подготовки, особенности организации образовательной деятельности, охватывающей познавательную, информационную, научно-инновационную, социальную, управленческую сферы. Доказано,

что важными условиями персонализации образовательного процесса в высших учебных заведениях является культурный импульс в идеи демократизации и конструкции общества и человека, традиции социально-гуманитарной мысли, индивидуализации образования и т.д.

Ключевые слова: *высшие учебные заведения; персонализация; персонификация; персонифицированный подход; профессиональная подготовка.*

THE PROBLEM OF PERSONALIZATION AND PERSONIFICATION OF PROFESSIONAL TRAINING AND ITS IMPLEMENTATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: THEORETICAL ASPECT

Martynenko Svitlana, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work,
Kyiv International University,
49 Lvivska Str., 03179 Kyiv, Ukraine,
s-martunenko@ukr.net

Professional training in the context of reforming the education sector acquires new aspects and forms of implementation of educational programs, taking into account the personality-oriented trajectory of individual professional growth of each subject of the educational process. The solution of the problem is relevant nowadays: what is important in the process of personal and professional development – personalization or personification of the educational process? The article highlights the features of personalization and personification of professional training, reveals and clarifies their essence, provides an analysis of scientific publications on this issue; the need to introduce a personalized approach, which is an important means of achieving this goal. Theoretical bases of personalization and personification of professional training, features of the organization of educational activity covering cognitive, informational, scientific-innovative, social, administrative spheres are characterized. It is proved that important conditions for personalization of the educational process in higher education institutions are the cultural impulse in the idea of democratization and construction of society and man, the tradition of socio-humanitarian thought, individualization of education and so on.

Key words: *institutions of higher education; personalization; personification; personalized approach; professional training.*